

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Олійник Оксани Петрівни
«СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ОЦІНКА СТАНІВ ЗАЛЕЖНОСТІ В
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук
за спеціальністю 14.01.16 - психіатрія

Актуальність теми дисертації. Поширеність психічних розладів внаслідок залежності від психоактивних речовин дійсно позначається на криміногенній ситуації і збільшенні кількості судово-психіатричних експертиз відносно осіб, що зловживають алкоголем та наркотичними речовинами в рамках як цивільного, так і кримінального процесів. Дисертаційна робота виконана відповідно до концепції гуманізації державної політики щодо осіб, залежних від психоактивних речовин, збереження їх цивільних прав та свобод та застосування диференційованих підходів до профілактики рецидивності повторних злочинів. Тому дослідження Олійник О.П. є актуальним та своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ДУ «Науково-дослідний інститут психіатрії МОЗ України»: «Судово-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному процесі» (2012-2014 р. № держреєстрації 0112U001233); «Розробка моделі медико-соціального менеджменту посттравматичних психічних порушень у учасників бойових дій та осіб, тимчасово переселених із зони бойових дій і окупованих територій (профілактика, діагностика, лікування, реабілітація, експертиза)» (2015-2017 р. № держреєстрації 0115U001445); «Судово-психіатрична оцінка станів залежності від психоактивних речовин у кримінальному процесі: методологічні та організаційні принципи» (ЗО 17~2019 р. № держреєстрації 0117U000449).

Структура та зміст тексту дисертації. Дисертаційна робота Олійник О.П. є завершеним науковим дослідженням, яка оформлена відповідно до вимог МОН України. Вона викладена на 305 сторінках машинописного тексту, основний зміст складає 268 сторінок. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, 6 розділів власних досліджень (огляду літератури, обґрунтування матеріалу і методів дослідження, 4 розділів результатів дослідження), аналізу і узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних літературних джерел та додатків.

Метою дослідження була розробка моделі судово-психіатричної експертної оцінки здатності осіб із станами залежності від психоактивних речовин усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними для профілактики повторних суспільно небезпечних дій.

Ступінь досягнення мети та повнота викладення основних положень дисертації в наукових публікаціях. Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підстави стверджувати, що дисертант досяг поставленої мети, проведене дослідження носить системний, завершений і новітній характер. Автор достатньо коректно використовує відомі наукові методи обґрунтування отриманих результатів, висновків і практичних рекомендацій. Сформульовані в дослідженні завдання розв'язані у повному обсязі.

Мета дослідження досягнута шляхом вирішення поставлених задач, а саме:

- встановлені сучасні тенденції експертної оцінки залежних станів, структуру експертних рішень та практику рекомендованих заходів **державного примусу в умовах чинного законодавства;**
- досліджено сучасну структуру та особливості правопорушень в залежності від виду зловживання психоактивних речовин;
- встановлені клініко-соціальні особливості досліджених підекспертних; оцінено вплив наявних психічних розладів на їх здатність

усвідомлювати свої дії та керувати ними;

- вперше визначені критерії неосудності та обмеженої осудності осіб із залежністю від психоактивних речовин;
- проведено судово-психіатричний аналіз з виявленням домінуючих факторів генезу протиправної поведінки;
- розроблено критерії призначення видів державного примусу особам з психічними розладами внаслідок залежності від психоактивних речовин, що скоїли протиправні діяння;
- розроблено модель судово-психіатричної оцінки психічних розладів в осіб із залежністю "від психоактивних речовин в кримінальному провадженні і запропоновано науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо профілактики повторних злочинів особами із станами залежності від психоактивних речовин.

Дисертація виконана на належному методологічному рівні. Визначення проблеми дослідження, формулювання його мети та завдань впливає з ретельного опрацювання сучасних науково-інформаційних джерел. В роботі детально обговорено доречність використаних методів дослідження, визначено принципи формування вибірок, використано надійні методи статистичної обробки отриманих даних. Це забезпечує належний рівень достовірності та обґрунтованості основних положень роботи, що виносяться на захист.

Обсяг проведених досліджень та їх спрямованість визначались метою та завданнями даної роботи. Матеріал дослідження - 661 випадок проведення судово-психіатричних експертиз особам зі станами залежності - достатня для **отримання репрезентативних даних. Розподіл груп дослідження є ґрунтовним і заперечень не викликає. Експертні дослідження проводилися з дотриманням принципів біоетики і деонтології.** Об'єкт і предмет дослідження вибрані вірно. Дисертант у своїй роботі коректно використав сучасні методи: соціально-демографічний, клініко-анамнестичний, клініко-психопатологічний, психодіагностичний, метод експертного судово-

психіатричного аналізу, статистичний, які дали можливість об'єктивно оцінити і співставити порівняльні характеристики досліджуваних груп для виявлення особливостей та тенденцій, притаманних особам зі станами залежності від психоактивних речовин, та визначити вплив психічних розладів на їх здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Фактичний матеріал поданий у вигляді таблиць, рисунків із конкретними зазначеннями отриманих величин, у супроводжуючому тексті наведено їх аналіз з вказівками на обґрунтованість та достовірність результатів.

Автором розроблено- і впроваджено інтегративну модель судово-психіатричної експертної оцінки можливості осіб із синдромом залежності від психоактивних речовин усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Запропоновані науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо профілактики повторних суспільно небезпечних дій особами із станами залежності від ПАР. Сформульовані дисертантом висновки є обґрунтованими та впливають із матеріалів дослідження.

Автореферат дисертації має традиційні структуру та обсяг, має всі необхідні підрозділи, повністю відбиває зміст та сутність дисертаційної роботи, отримані результати, висновки проведеного дослідження, оформлений згідно з вимогами МОН України.

Основні матеріали дослідження в достатній мірі відображено 35 робіт, в тому числі 22 статті у фахових виданнях (з них - 13 самостійних, 6 у виданнях, що цитуються у міжнародних науково-метричних базах), 10 тез у матеріалах вітчизняних та зарубіжних з'їздів, конференцій та конгресів, 1 **методичний посібник. Результати роботи доповідались не наукових конференціях міжнародного та загальнодержавного рівнів.**

Загальна характеристика роботи. У вступі автором обґрунтована актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, чітко сформульовано його мету, завдання, теоретичну і практичну цінність, особистий внесок

автора, висвітлено апробацію матеріалів дослідження, наведено зв'язок роботи з науково-дослідними темами ДУ «НДІ психіатрії МОЗ України».

У **першому** розділі «Теоретичний аналіз проблеми судово - психіатричної оцінки психічних і поведінкових розладів в осіб із синдромом залежності від психоактивних речовин» представлено системний огляд сучасної наукової літератури за темою дослідження, результати якого засвідчили, що кримінальна злочинність осіб зі станами залежності від психоактивних речовин є актуальною проблемою для багатьох країн. Основні тенденції щодо розповсюдженості наркозлочинності в Україні, як і в усьому світі відображають її зростання та необхідність пошуку дієвих заходів запобігання. За підсумком літературного аналізу висунуто гіпотезу про необхідність дослідження впливу психічних та поведінкових розладів внаслідок залежності від психоактивних речовин на здатність осіб, які скоїли кримінальні злочини, усвідомлювати свої дії та керувати ними. Тим більше, що попри введення категорії обмеженої осудності в законодавство України у 2001 році, судово-психіатричні наукові розробки з цієї проблеми проводились досить обмежено.

В **другому** розділі «Матеріал та методи дослідження» висвітлені принципи формування та загальна характеристика груп дослідження, критерії включення та виключення, дизайн дослідження, наведені використані методи дослідження, що дали можливість отримати повну інформацію для оцінки об'єкта дослідження.

Дисертаційна робота ґрунтується на основі аналізу психічного стану 661 під експертного на предмет наявності станів залежності від психоактивних речовин та їх впливу на здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. З них 206 тематичних випадків склали СПЕ в цивільному процесі та 455 випадків в кримінальному провадженні. Наукове дослідження проводилось дисертантом протягом 2012-2018рр.

Розлади психіки діагностувалися відповідно до критеріїв розділу V «Психічні розлади» МКХ-10.

Статистичним методом здійснено порівняльну обробку отриманих даних з використанням критеріїв Стьюдента та Фішера для встановлення достовірних відмінностей між показниками груп, що досліджувались.

В третьому розділі наведено аналіз сучасних тенденцій експертної оцінки залежних станів в умовах чинного законодавства, структура експертних рішень та практика рекомендованих заходів державного примусу, отримані на результатах науково-практичної діяльності автора та міжнародному досвіді. Аналіз даного розділу свідчить, що судова психіатрія України потребує нагального реформування, щоб відповідати міжнародним стандартам надання психіатричної допомоги. Дисертант обґрунтовує, що розробка сучасних організаційних та правових засад судової психіатрії має стати стартовим етапом в реформуванні цього напрямку. Успішна ресоціалізація судово-психіатричних пацієнтів залежить від обсягу і якості психореабілітації, яку вони отримали. Наведений у даному розділі аналіз структури експертних рішень свідчить про незастосування експертної практики щодо винесення рішень про «обмежену осудність» в кримінальному провадженні при широкому використанні категорії «обмеженої дієздатності» в цивільному процесі. Автором досліджені та висвітлені причини такої експертної практики.

У четвертому розділі «Судово-кримінологічні та судово-експертні особливості обстеженого контингенту» висвітлено структуру та особливості скоєння протиправних діянь. Доведено, що особи з алкогольною залежністю переважно здійснюють агресивні злочини проти життя і здоров'я інших осіб. Особи із залежністю від наркотичних речовин притягуються до кримінальної відповідальності здебільшого за "майнові" злочини. **Встановлені достовірно значимі особливості скоєння СНД. Виявлено високі показники рецидивності повторних злочинів серед осіб із залежністю від психоактивних речовин, що свідчить про неефективність існуючих профілактично-виправних заходів. На підставі аналізу структури та особливостей скоєння СНД були виділені**

клініко-ситуаційні детермінанти агресивної поведінки обстеженого контингенту.

У **п'ятому розділі** наведено «Клініко-соціальні характеристики осіб із синдромом залежності від психоактивних речовин, які скоїли кримінальні правопорушення». У розділі представлений порівняльний аналіз соціальних показників між групами, встановлено найбільш значущі особливості соціального статусу обстежених, які слід враховувати при виборі медико-профілактичних заходів, а також в розробці соціального блоку програми реабілітації. Ґрунтовно представлена клінічна структура та особливості психічних порушень серед контингенту досліджених груп.

У **шостому розділі** «Судово-психіатрична оцінка впливу психічних розладів в осіб із залежністю від психоактивних речовин на спроможність останніх усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними» висвітлено медичний критерій неосудності та обмеженої осудності в осіб зі станами залежності від психоактивних речовин, його структура представлена на синдромологічному рівні. Дисертантом розроблений двоетапний алгоритм оцінки впливу психічних розладів при станах залежності від психоактивних речовин на здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Обґрунтовано критерії вибору медико-правових заходів. Запропонована інтегративна модель судово-психіатричної оцінки психічних розладів в осіб із залежністю від психоактивних речовин, яка визначає цілі **експертного дослідження, алгоритм оцінки медичного та юридичного критеріїв**, їх інтегративних складових. За цією моделлю відповідно до синдромальної структури медичного критерію обґрунтовується експертне рішення, на підставі якого визначаються критерії вибору медико-правових заходів, що надає доказовості експертним висновкам, дозволяє диференційовано обирати медико-правові заходи з метою забезпечення правосуддя, дотримання прав і свобод осіб з психічними розладами, профілактики повторних злочинів. Запропоновані науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо профілактики повторних суспільно

небезпечних дій особами із станами залежності від психоактивних речовин.

В розділі «Аналіз та узагальнення результатів» дисертант зупиняється на ключових положеннях роботи, аналізує результати проведених досліджень, із яких логічно випливає висновок про необхідність розробки моделі судово-психіатричної експертної оцінки здатності осіб із станами залежності від психоактивних речовин усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними як першого етапу профілактики повторних суспільно небезпечних дій.

Новизна дослідження, теоретичне і практичне значення результатів дослідження.. полягає в тому, що: вперше за результатами комплексного аналізу сучасних тенденцій експертної оцінки залежних станів, структури експертних рішень та практики рекомендованих заходів державного примусу, були виокремлені причини звуження експертних рішень в умовах чинного законодавства.

Отримані сучасні дані про структуру та особливості скоєння правопорушень в залежності від виду зловживання ПАР, в т.ч. учасників бойових дій.

Вперше встановлені клініко-ситуаційні детермінанти агресивної поведінки обстеженого контингенту. Виявлені та описані клініко-соціальні характеристики підекспертних зі станами залежності, які скоїли кримінальні правопорушення, що суттєво доповнює уявлення про напрями та мішені їх психосоціальної реабілітації.

В роботі вперше з експертних позиції досліджено вплив психічних та поведінкових розладів в осіб із синдромом залежності від ПАР на **спроможність останніх повною мірою УСД та КН, з урахуванням внесених в останні роки змін до Законодавства.** Вперше встановлено критерії обмеженої осудності осіб із залежністю від ПАР.

Визначені домінуючі фактори, насамперед, вплив клінічного чинника у генезі скоєння протиправних дій особами із синдромом залежності від ПАР. Розроблено критерії призначення різних видів медико-правових заходів

особам з психічними розладами внаслідок залежності від ПАР, що скоїли протиправні діяння.

Вперше розроблена інтегративна модель судово-психіатричної експертної оцінки можливості осіб із синдромом залежності від ПАР усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

Запропоновані науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо профілактики повторних суспільно небезпечних дій особами із станами залежності від ПАР.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що були запропоновані критерії обмеженої осудності та критерії вибору заходів держаного примусу дозволятимуть диференційовано застосовувати медико-правові заходи з метою дотримання прав і свобод осіб з психічними розладами внаслідок залежності від ПАР.

Клініко-ситуаційні детермінанти агресивної поведінки та особливості скоєння кримінальних правопорушень особами із залежністю є важливими прогностичними маркерами для своєчасного запобігання та профілактики повторних агресивних злочинів, а також при проведенні психосоціальної реабілітації.

Розроблена та впроваджена в практичну діяльність судово-психіатричних експертних установ України модель експертної оцінки здатності осіб із залежністю від ПАР усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними дозволяє суттєво поліпшити та удосконалити якість проведення судово-психіатричних експертиз, збільшує доказовість висновку експерта, що **призводить до зменшення кількості повторних експертиз, скорочення строків судового розгляду справ, і як наслідок — зменшення витрат коштів державного бюджету.**

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, а також у практичну діяльність судових експертів

КНП «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я» Одеської обласної ради, Київського міського центру судово-психіатричної експертизи, Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, Хмельницької обласної психіатричної лікарні №1, КЗ «Херсонська обласна психіатрична лікарня» Херсонської обласної ради, про що наявні відповідні акти впровадження.

Зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Олійник О.П, слід зазначити деякі зауваження і поставити дисертанту ряд дискусійних запитань.

У дисертації зустрічаються окремі друкарські помилки та стилістичні недоліки. Текст дещо перевантажений специфічними юридичними термінами, що в цілому характерно для робіт судово-психіатричної спрямованості.

В плані дискусії прошу відповісти на деякі **запитання:**

1. З чим, на вашу думку, можуть бути пов'язані високі показники нездатності та обмеженої здатності усвідомлювати значення своїх дій в цивільному процесі на відміну від кримінального провадження, окрім вказаних вами причин?

2. Чому в роботі не використовувались клініко-діагностичні шкали для верифікації особливостей психічних розладів?

3. Основною метою дисертаційного дослідження була розробка моделі судово-психіатричної експертної оцінки здатності осіб із станами **залежності від психоактивних речовин усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними з метою профілактики повторних суспільно небезпечних дій.** Яким чином ця модель може впливати на профілактику повторних суспільно небезпечних дій?

4. На додаток до попереднього питання, суспільно небезпечні дії - це синонім злочину чи термін, який співвідноситься з певною категорією осіб з психічними розладами або без них?

Зазначені зауваження та запитання не є істотними та не впливають на позитивну оцінку роботи і не знижують її наукової та практичної цінності.

ВИСНОВОК

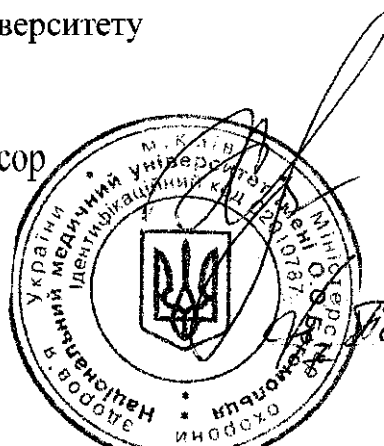
Дисертаційна робота Олійник О. П. на тему: «Судово-психіатрична оцінка станів залежності в кримінальному провадженні» є закінченим, самостійно виконаним науковим дослідженням, яке вирішує актуальну науково-прикладну проблему судової психіатрії - розробку моделі судово-психіатричної експертної оцінки здатності осіб із станами залежності від психоактивних речовин усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними для профілактики повторних суспільно небезпечних дій відповідно до існуючого законодавства.

За обсягом проведених досліджень, методологічним рівнем, науковою новизною, практичним та теоретичним значенням наукова робота Олійник Оксани Петрівни «Судово-психіатрична оцінка станів залежності в кримінальному провадженні» повністю відповідає вимогам п. 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.16 - психіатрія.

Офіційний опонент:

професор кафедри медичної психології,
психосоматичної медицини та психотерапії
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця
доктор медичних наук, професор

О.О. Хаустова

Хаустова О.О.
09 19